

«Նոր ժամանակի կրթություն» ՀԿ

**ՀԵՐԹԱԿԱՆ ԱՏԵՍՏԱՎՈՐՄԱՆ ԵՆԹԱԿԱ
ՈՒՍՈՒՑԻՉՆԵՐԻ ՎԵՐԱՊԱՏՐԱՍՏՄԱՆ
ԴԱՍԸՆԹԱՑ**

**ԱՎԱՐՏԱԿԱՆ ՀԵՏԱԶՈՏԱԿԱՆ
ԱՇԽԱՏԱՆՔ**

Հետազոտության թեման՝

*«Գրաձանաչության կազմակերպման
առանձնահատկությունները»*

Առարկան՝ Մայրենի

Հետազոտող ուսուցիչ՝ Պարոնիկյան Սուսաննա

Ուսումնական հաստատություն՝

*Երևանի Արա Հարությունյանի
անվան հ. 49 հիմնական դպրոց*

Երևան 2022

ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹՅՈՒՆ

ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹՅՈՒՆ	2
ՆԵՐԱԾՈՒԹՅՈՒՆ	3
ԳԼՈՒԽ 1. Գրաձանաչության հնչյունային մեթոդի պատմական հիմքերը և արդի պրակտիկան	
1.1 Հնչյունի ուսուցման առաձնահատկությունները.....	5
1.2 Վաղ գրաձանաչության ուսուցման առաձնահատկությունները.....	10
ԳԼՈՒԽ 2. Վաղ գրաձանաչության հմտությունների ձևավորումը	
2.1 Երեխաների մանկավարժական և հոգեբանական նախապատրաստումը դպրոցական ուսուցմանը.....	13
ԵԶՐԱԿԱՑՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐ	20
ՕԳՏԱԳՈՐԾՎԱԾ ԳՐԱԿԱՆՈՒԹՅԱՆ ՑԱՆԿ	21

ՆԵՐԱԾՈՒԹՅՈՒՆ

Արդի ժամանակներում առավել կարևորվում է 5-6 տարեկան երեխաներին դպրոցական ուսուցմանը նախապատրաստվելու հարցը: 5-6 տարեկան երեխաներին դպրոցական ուսուցմանը ժամանակին նախապատրաստելը նպաստում է նրանց մեջ ուսումնական աշխատանքի նկատմամբ սեր և հետաքրքրություն դաստիարակելուն, անհամեմատ հեշտացնում է մանկապարտեզային կյանքից անցումը դպրոցական կյանքին, ուսումնառությանը: Ապահովվում է նաև կրթության երկու աստիճանների՝ նախադպրոցական և դպրոցական տարրական ուսուցման միջև եղած անհրաժեշտ հաջորդականությունը: Առավել կարևորվում է 5-6 տարեկան երեխաների տարիքային առանձնահատկությունների, այբբենարանի կառուցվածքի և բովանդակության, ուսումնական աշխատանքի գիտական կազմակերպման, երեխաների համակողմանի դաստիարակության խնդիրների ընդգրկումով:

Նմանատիպ խնդիրները այս տարիքի երեխաների համար միանգամայն բնական են:

Աշակերտների ծանոթացումը դպրոցական կարգուկանոնին, երեխաների խոսքի զարգացումը, տեսողությանը, լսողությանը, կինեսթետիկ զգացողության և ուշադրության մշակումը, գրելու համար ձեռքի նախապատրաստումը, կարդալու սկզբնական կարողության ձևավորման համար անհրաժեշտ նախադրյալների ստեղծումը, աշխարհաճանաչողական տարրական տեղեկությունների հաղորդումը, աշակերտների ուսումնասիրումը, դասարանական միասնական կոլեկտիվի մեջ կազմակերպելը և կարդալ ու գրել սովորելու աշխատանքի համար նրանց տեսականորեն ու գործնականորեն, հոգեբանորեն ու ֆիզիկապես նախապատրաստելն է:

Դպրոց գնալուց առաջ երեխան պիտի տիրապետի բանավոր խոսքին՝ ճիշտ արտասանի իրեն ծանոթ բառերը, ազատ և անկաշկանդ խոսի, ըստ անհրաժեշտության բարձր կամ ցածր՝ սեփական մտքերն արտահայտել կարողանա, հեքիաթների ու պատմությունների մասին հարցերին պատասխանի, հարցեր տա և այլն:

Աշխատանքի **արդիականությունը** պայմանավորված է վաղ ուսուցման ծրագրային նոր պահանջներով և գրաճանաչության կազմակերպման գործընթացի իրականացման վերոնշյալ խնդիրների՝ այսօրվա համար հույժ կարևորությամբ:

Աշխատանքի **նպատակն** է ուսումնասիրել հայոց լեզվի գրաճանաչության պատմության մեջ գոյություն ունեցող փորձն ու զարգացման ընթացքը, վաղ գրաճանաչությունը, որպես երեխաներին, դպրոցին նախապատրաստելու միջոց:

Աշխատանքի նպատակից բխում են այնպիսի **խնդիրներ** ինչպիսիք են՝

1. ուսումնասիրել գրաճանաչության կազմակերպման գործընթացի առանձնահատկությունները դպրոցում.
2. ուսումնասիրել հետազոտվող թեման գիտամեթոդական գրականության մեջ և գործնականում

Աշխատանքի կազմակերպմանը նպաստել է թեմայի շուրջ եղած մասնագիտական գրականության ուսումնասիրումը, հետազոտության համար անհրաժեշտ մեթոդների սահմանումը, ինչպես նաև արդյունքների ամփոփումը:

Գլուխ 1. Գրաճանաչության հնչյունային մեթոդի պատմական հիմքերը և արդի պրակտիկան

1.1 Հնչյունի ուսուցման առանձնահատկությունները

Կրտսեր դպրոցականներին գրաճանաչ դարձնելու և կարդալու տարրական կարողության ձևավորման գործընթացում մշտապես կարևորվել են այբուբենի գրաֆիկական առանձնահատկությունները: Ուշագրավ է և տրամաբանական, որ գրաֆիկան, որպես գիտության ինքնուրույն բաժին, ձևավորվել է շատ ավելի ուշ, քան ծագել է մարդկանց կարդալու ցանկությունը: Այս պատճառով՝ գրաճանաչության մեթոդիկայի գիտական սկզբունքների, այդ թվում՝ կարդալու տարրական կարողության ձևավորման համար նախատեսված տառատեսակի ընտրության տեսական հիմնավորումը երկար ժամանակ ձևավորվում էր տարերայնորեն, հաճախ՝ երեխաներին գրաճանաչ դարձնող առանձին անհատների ուժերով, անգամ նրանց ձեռագրի տեսակով:

Գրաճանաչության մեթոդիկայի հիմքը նախապես եղել է տառը: Այդ է պատճառը, որ պատմության ընթացքում գերակշռել են գրաճանաչ դարձնելու տառային մեթոդները: Դրանք լուրջ ձեռքբերումներ են եղել, որոնք այսօր գիտության մեջ դիտարկվում են որպես պատմական նվաճումներ, թեև գրաճանաչության արդի մեթոդիկայում կիրառվող բազմաթիվ հնարներ վերացված են հենց այդ ակունքներից:

Տառերով կարդալու պատմական մեթոդից գրաճանաչության մեթոդիկան հետագայում որդեգրեց տառանունների գործածման սկզբունքը, տառի ճանաչումից հետո նրա արտասանության մեջ հնչում է տառը ներկայացնող հնչյունների խումբը:

Մեթոդական այս սկզբունքը մասնավորապես կիրառվում է Սփյուքում պայմանավորված արևմտահայերենի հնչյունաբանության առանձնահատկություններով: Հայ իրականության մեջ գրաճանաչության գործընթացում հնչյունն ընդունվեց որպես հիմք, և գերիշխեց հնչյունային մեթոդը:

Հնչյունային կամ հնչական մեթոդը փոխանցվեց մանկավարժական մտքի պատմության փուլերով՝ հաճախ մերժվելով կամ ձևափոխվելով, և բյուրեղացվեց Մ. Մաշտոցի գործը շարունակողների կողմից ու հասավ մինչև Ղազարոս Աղայան:

19-րդ դարում գիտակցվեց մաշտոցյան այբուբենի հնչյունային լինելու առավելությունն ու արժեքը և գրաճանաչության գիտական որոշակի սկզբունքների հերթագայությամբ՝ վերջնականապես ընդունվեց հնչյունային մեթոդը: Այն Աղայանի շնորհիվ կատարելագործվեց, գիտականորեն հիմնավորվեց, հրատարակված այբբենարանների միջոցով փոխանցվեց և հաստատապես մտավ հայ դպրոց: Այսօր էլ մասնագիտական գրականության մեջ այն անվանվում է Աղայանի մեթոդ:

Այբբենարանագիտության մեջ լուրջ ներդրում ունեցավ պրոֆեսոր Ա. Տեր-Գրիգորյանը, ով ամփոփեց ու ստեղծագործաբար վերամշակեց հնչյունային մեթոդն ու դրա գործադրման հնարները՝ դիտարկելով նաև գրաճանաչության գործընթացի ինքնատիպությունը, արդյունքներն ու այլ մեթոդների նկատմամբ վերլուծական-համադրականի առավելությունները: Հնչյունային վերլուծական-համադրական մեթոդով աշխատելիս շատ ժամանակ է տրամադրվում հնչյունների շուրջ տարվող աշխատանքին՝ մեծ ջանքեր և եռանդ պահանջելով և՛ ուսուցչից, և՛ աշակերտից:

Հնչյունային մեթոդի կիրառման դեպքում գործընթացն իրականացվում է հետևյալ քայլերով.

- հնչող խոսքի ունկնդրում և վերարտադրում,
- խոսքից բառի առանձնացում, արտասանում,
- արտասանած բառի վանկային, ապա հնչյունային վերլուծություն,
- բառի մեջ մտնող առանձին հնչյունների արտաբերում, արտաբերման նրբությունների քննարկում,
- հնչյունի պատկերի՝ տառի դիտարկում (մասնիկներն ու դրանց համադրման ձևերը),
- նորածանոթ և ծանոթ տառերի համադրում, տառա-կապակցությունների և բառերի կազմում, ընթերցում:

Բառի գիտակցումը և տառապատկերի գրառումը վերը նշված աշխատանքային քայլերի օրինաչափ ավարտն է:

Հնչող խոսքի դիտարկման ճանապարհով գրաճանաչության գործընթացը խարսխվում է երեխաների խոսքային կարողությունների վրա. երեխաները դպրոց գալու

պահին արդեն տիրապետում են բանավոր խոսքի մի շարք առանձնահատկությունների: Այս մեթոդն ուսուցիչներին հասկանալի է և մատչելի, քանի որ իրենց ծանոթ գրաճանաչության մեթոդիկայում բժախնդրորեն մշակված են հնչյունային աշխատանքի քայլերն ու հնարները և հիմնավորված, որ գրաճանաչության գործընթացի լեզվաբանական հիմքը հայոց լեզվի հնչյունային շերտն է՝ հնչյունաբանությունը:

Հայ գրաճանաչության մեթոդիկայի պատմության մեջ կարելի է գտնել բազմաթիվ օրինակներ, որոնք հաստատում են վերը նշվածը: Հնչյունաբանությունը, գրաճանաչությունը մշտապես մեթոդներ է թելադրել ուսուցչին և աշակերտին, հիմնավորել է հնչյունային վերլուծական-համադրական աշխատանքի ընթացքն ու կիրառված հնարները, իսկ այբբենարանի հեղինակներին օգնել է որոշելու ուսուցանվող հնչյուն-տառերի հաջորդականությունը: Այսպես, օրինակ, երեխաները նախ պիտի ճանաչեն այն հնչյուն-տառերը, որոնք համապատասխանում են պարզ հնչյուններին: Այդպիսի պարզ հնչյուններ են ձայնավորները և մի շարք բաղաձայն հնչյուններ (ս, ր, տ, շ, լ, մ, կ, ն, պ):

Հայ իրականության մեջ գործող այբբենարաններում այս հնչյունները գրեթե նույն հաջորդականությամբ էլ ներկայացվում են այբբենարանից այբբենարան: Այնուհետև հերթով դասակարգվում են և աշակերտին ներկայացվում, ըստ հնչման աստիճանական բարդացման, հնչյուն-տառերը:

Այսպիսով, հնչյուն-տառերի ուսումնասիրման և յուրացման այսպիսի հաջորդականության ընտրությունն առաջին հերթին պայմանավորված է առաջին դասարանցիների համար հնչյունային վերլուծական-համադրական աշխատանքի ոչ միայն կարևորությամբ, այլև՝ մատչելիությամբ: «Որքան բաղաձայն հնչյունը երկար է հնչում, այնքան ավելի դյուրին է այն համադրել ձայնավոր հնչյունին, կամ ինչպես ուսուցիչներն են ասում՝ ձուլել ձայնավորին», -նշում է Վ. Բ. Վախտերովը:

Գրաճանաչության դասի գլխավոր նպատակը երեխային կարդալ սովորեցնելն է, որի համար անհրաժեշտ է տեսողական զգայարանն աշխատեցնել լսողական և խոսքաարտաբերական զգայարանների հետ համատեղ: Վերջինների աշխատելու

կարողությունը դպրոց ընդունվելու պահին երեխաները տիրապետում են: Խնդիրն այս փուլում նրանց երեք զգայարանների համատեղ աշխատանքի «համաձայնեցումն է»:

Գրաճանաչության փուլում յուրացվող տառերի հաջորդականության որոշման երկրորդ սկզբունքը պայմանավորված է վերը նշված խնդրի կարևորությամբ, որքան հնարավոր է քիչ ժամանակում, սահմանափակ տառերով, աշակերտներին կարգալ սովորեցնել: Այս հանգամանքը թելադրում է այն հնչյուն-տառերի առաջնահերթ ուսուցումը, որոնք խոսքում ունեն բարձր հաճախականություն. բնականաբար այդ հնչյուն-տառերով կարելի է կազմել և կարգալ բառեր, բառակապակցություններ, նախադասություններ և կապակցված բնագրեր: Նշենք որ, «լավ այբբենարանի» չափանիշներից մեկը որքան հնարավոր է շուտ կարգալ սովորեցնելն է: Ուշագրավ է և հիմնավոր, որ խոսքում բարձր հաճախականություն ունեցող հնչյուն-տառերը նաև պարզ են և բարեհունչ: Դրանք ևս վերը նշված հնչյուն-տառերն են:

Գրաճանաչության գործընթացի կազմակերպման ընթացքում հնչյուն-տառերի ուսուցման հաջորդականությունը միայն հնչյունաբանությամբ չի պայմանավորված և գրաճանաչության մեթոդիկայի հիմքում միայն հնչյունաբանությունը չի դրված: Կարդալը սերտորեն առնչվում է խոսքի գրավոր տեսակին: Պատահական չէ, որ գրաճանաչության մեթոդիկայի համաձայն՝ կարդալն ու գրելը պիտի միասին ուսուցանել. կարդալը նպաստում է գրելու կարողության ձևավորմանը, իսկ գրելը՝ կարդալու: Այդ հիմնավորմամբ էլ՝ միանգամայն օրինաչափ է խոսքային գործունեության այդ տեսակի (կարդալու) առնչությունը տառատեսակի՝ տառերի գրաֆիկայի հետ: Այս է պատճառը, որ հնչյունաբանությունը և խոսքում հնչյունների գործածման հաճախականությունը հավասարապես գրաճանաչության ընթացքում կարևորվում են: Տառերի հաջորդականության որոշման չափանիշ է համարվում նաև տառերի գրաֆիկան: Ցավոք, հայերենի տառապատկերների ուսումնասիրության և գրաճանաչության շրջանի համար երաշխավորելիության չափանիշների համատեքստում թե՛ պատմական, թե՛ արդի մասնագիտական գրականության մեջ մենք դրանք չենք բացահայտել: Այնինչ էթե հնչյունաբանությունը գրաճանաչության մեթոդիկային թելադրում է հնչյունների շուրջ տարվող բազմաբնույթ աշխատանքի մեթոդներ և հնարներ, այսինքն՝ ապահովում է

բանավոր աշխատանքի բովանդակությունը, ապա տառերի գրաֆիկան պիտի «պատասխանի» գրելու գործընթացում ծագած հարցերին: Գրաճանաչության ժամանակակից մեթոդիկան այս հարցում դեռևս փնտրտուքի մեջ է. մինչ այդ սերունդները շարունակում են գրել սովորել թե՛ գրաֆիկական, թե՛ մեթոդական իմաստներով գիտականորեն չհիմնավորված տառատեսակներով:

1.2 Վաղ գրաճանաչության ուսուցման առանձնահատկությունները

Ուսումնական գործունեության ընթացքում ամենակարևոր խնդիրներից մեկը սովորողների խոսքի զարգացումն է, հաղորդակցվելու կարողության ձևավորումը, քանի որ մարդու հիմնական յուրահատկություններից մեկը հաղորդակցվելու ընդունակությունն է. խոսքի միջոցով են իրագործվում բարձրագույն հոգեկան գիտակցական գործընթացներն ու շփման առավել կատարյալ, սոցիալական տեսակետից անհրաժեշտ ձևերը: Ուսումնական գործունեությունը բարդ ու բազմակողմանի գործընթաց է, և այն առավել արդյունավետ իրականացնելու համար հարկավոր է ճիշտ կազմակերպված աշխատանք, որի ընթացքում անհրաժեշտ է հաշվի առնել այն հանգամանքը, որ սովորողը գիտելիքների ձեռքբերմանը զուգահեռ ստանում է իր կյանքի հետագա գործունեության համար անհրաժեշտ սոցիալական փորձ: Ուսումնառության ընթացքում իրականացվում է երեխայի հոգեկանի զարգացումը, ձեռք է բերվում գիտելիք, մշակվում այլընտրանքային ճանապարհով գիտելիքների ձեռքբերման կարողություն, ձևավորում ճանաչողական ընդունակություններ, մարդկանց և իր նկատմամբ սեփական վերաբերմունքի դրսևորում: Կրթության հետ միաժամանակ երեխան պետք է դառնա նախաձեռնող, կարողանա ինքնուրույն հետազոտել, ստեղծագործել, ձեռք բերած գիտելիքները կիրառել գործնականում, փոխանցել իր իմացածը, ձեռք բերել հաղորդակցական, համագործակցային կարողություններ և ինքնուրույնություն: Կրտսեր դպրոցական տարիքը գիտելիքների կուտակման տարիք է, և այս տարիքի երեխաները պատրաստակամ են գիտելիքներ ձեռք բերելու հարցում: Ուսուցման հիմքը դրվում է ուսումնառության սկզբնական շրջանում և այնուհետև շարունակվում դպրոցական ողջ տարիների ընթացքում, և ոչ միայն: Նոր դպրոց մտնող երեխայի խոսքի զարգացման աշխատանքներն իրականացվում են լեզվական տարրական գիտելիքների ուսուցման միջոցով, որի ընթացքում լուծվում են աշակերտի խոսքի զարգացման մի շարք խնդիրներ՝ հնչյունների ուղղագրությունն ու ուղղախոսությունը, ճիշտ շեշտադրումը, բառակապակցություններ, ապա նախադասություններ կառուցելու կարողությունը, բառիմաստի ընկալման, ճիշտ կիրառման և պատկերավոր խոսք կառուցելու կարողությունը: Ամրապնդման համար համապատասխանաբար կատարվում են

ճանաչողական և կիրառական վարժություններ: Սկսած նախաալբերնական շրջանից՝ աշակերտներին գաղափար է տրվում բանավոր և գրավոր խոսքի մասին, պատումի, նախադասության մասին, զարգացվում նրանց տեսողական-պատկերային մտածողությունը, ձևավորվում մտքերը հասկանալի և ճիշտ ձևակերպելու, հաղորդակցվելու, ինքնարտահայտվելու կարողություններ: Ուսուցման ընթացում ուսուցիչը կրտսեր դպրոցականների առջև խնդիր է դնում իր կողմից առաջադրվող հարցերին տալ լիարժեք և տրամաբանված պատասխաններ, խոսել ճիշտ ու գրագետ, խուսափել անհարկի կրկնություններից: Հատկապես ուշադրություն պետք է դարձնել, որ աշակերտը ազատ և անկաշկանդ մտածի և հաղորդակցվի, կարողանա հասկանալ տրված հարցերը և ճշգրիտ պատասխանել դրանց, կարողանա ճիշտ կողմնորոշվել խոսքային իրադրության մեջ: Երեխային առաջարկում ենք պատմել իր, ընտանիքի, ընկերների, սիրելի իրի և այլ առարկաների կամ երևույթների մասին, սովորեցնում համեմատել և գտնել առարկաների նմանություններն ու տարբերությունները և այլն, ձևավորում ենք դիմացինի խոսքը լսելու կարողություն: Աշխարհաճանաչողական տեղեկությունների միջոցով զարգացնում ենք խոսքն ու մտածողությունը, նոր բառերի միջոցով հարստացնում բառապաշարը, այն մաքրում ժառգոնային, բարբառային բառերից: Արդեն ավագ նախադպրոցական շրջանում աշխատանքներ են տարվում խոսքի, բառի, նախադասության և տեքստի շուրջ, գործնականում կիրառում լեզվական նախնական գիտելիքները: Օրինակ՝ բառի մասին գաղափար կազմելու համար երեխաներին հարցնում ենք, թե ինչ են տեսնում իրենց շրջապատում, աշակերտները սկսում են անվանել տարբեր առարկաներ, այնուհետև հարցնում ենք, թե ինչպես են տարբերում այդ առարկաները, աշակերտները անվանում են առարկաների տարբեր հատկանիշներ, բնութագրում են դրանք, ասում, թե որ առարկան ինչի համար է: Գրաճանաչության մեթոդիկան զբաղվում է գրաճանաչության ուսուցման հարցերով՝ գրուսուցման ժամանակակից մեթոդի, 6-7 տարեկան երեխաների տարիքային առանձնահատկությունների, այբբենարանի կառուցվածքի ու բովանդակության, ուսումնական աշխատանքի գիտական կազմակերպման, երեխաների համակողմանի դաստիարակության խնդիրների ընդգրկումով: Այս առումով էլ գրաճանաչության

մեթոդիկան հենվում է ժամանակակից մանկավարժության ու դիդակտիկայի, մանկավարժական հոգեբանության ու մարդաբանության, մայրենի լեզվի մեթոդիկայի հնչյունաբանության վրա, որոնք նրա տեսական հիմունքներն են կազմում՝ յուրաքանչյուրը յուրովի նպաստելով գրաձանաչության ուսուցման գիտական սկզբունքների մշակմանը: Հաշվի առնելով 5-6 տարեկան երեխաների տարիքային առանձնահատկությունները՝ վաղ գրաձանաչության ծրագրային խնդիրների լուծումն իրականացվում է բազմազան խաղերով, դիդակտիկ վարժություններով, հանելուկ-խնդիրներով, խաղ-վարժություններով, շուտասելուկներով:

Գրաձանաչության ուսուցումն ունի 2 շրջան՝ նախապատրաստական և բուն գրուսուցման: Նախապատրաստական շրջանում երեխաների խոսքի զարգացման ուղղությամբ տարվող աշխատանքներում գլխավորը նրանց բառապաշարի ճշտման, հղկման ու հարստացման, ինչպես նաև կապակցված խոսք կառուցելու ունակության մշակումն ու զարգացումն է: Այս շրջանում հատուկ աշխատանք է տարվում նկարի տեսածի, լսածի մասին կապակցված և ամբողջական ձևով պատմելու, խոսքից կամ պատմությունից նախադասությունն առանձնացնելու, նախադասությունը բառերի վերլուծելու, պահանջված բառն անջատելու, բառը վանկերի բաժանելու, վանկերը հնչյունների վերածելու և այդ հնչյունների շարքից անհրաժեշտ հնչյունն առանձնացնելու կարողությունները մշակելու ուղղությամբ: Երեխաներին գաղափար է տրվում նաև հնչյունի և տառի մասին (հնչյունը լսում ենք, արտասանում, տառը տեսնում ենք, կարդում ու գրում):

Վաղ գրաձանաչության նախապատրաստման գործընթացը զարգացնող դարձնելու հիմնական պահանջը երեխաների ուսումնական գործունեության ընթացքում դա ինքնուրույն աշխատանքի ծավալումն է և սիմվոլիկ գննականության օգտագործումը:

Գրաձանաչության նախապատրաստման հաջորդ սկզբունքը դաստիարակող ուսուցման սկզբունքն է, որը դիդակտիկայում կիրառվող հիմնարար սկզբունքներից է:

Գլուխ 2. Վաղ գրաճանաչության հմտությունների ձևավորումը

2.1 Երեխաների մանկավարժական և հոգեբանական նախապատրաստումը դպրոցական ուսուցման

Դպրոց ընդունվելը բեկումնային պահ է երեխայի կյանքում, անցում նոր սոցիալական պայմանների ու գործունեության ձևերի, հետևաբար պահանջում է դպրոցական ուսուցումը երեխաների նախապատրաստման անհրաժեշտություն:

Ինչպես գիտենք, կրթության բոլոր օղակների միջև գոյություն ունի սերտ և տրամաբանական կապ, որ ապահովում է սահուն անցումը կրթության մի օղակից մյուսին և կրթական նպատակների ու խնդիրների արդյունավետ լուծումը: Այն առավել ընդգծված դրսևորվում է հատկապես մանկապարտեզի և դպրոցի միջև, մասնավորապես երեխայի դպրոցական ուսուցման նախապատրաստման առումով:

Երեխաների նախապատրաստումը դպրոցական ուսուցմանը մի կողմից ենթադրում է, որ նախադպրոցական հաստատությունները կոչված են երեխային դպրոց «հանձնել» անձի ձևավորմանը և ընդհանուր զարգացվածության այնպիսի մակարդակով, որը համապատասխանում է դպրոցի պահանջներին, մյուս կողմից էլ՝ դպրոցը պետք է հիմնվի նախադպրոցականի ձեռք բերած գիտելիքների, հմտությունների և որակների վրա: Երեխայի դպրոցական ուսուցման նախապատրաստման նպատակը զարգացման բարենպաստ միջավայրի ապահովումն է, որտեղ ըստ ամենայնի կբացահայտվեն և կդրսևորվեն նրա ներքին հնարավորություններն ու կարողությունները, կզարգանան երեխայի հոգեկան, սոցիալական, ֆիզիկական կարողությունները, ինչն էլ կապահովի երեխայի հաջող մուտքն ու ուսումնառությունը դպրոցում, դպրոցական կյանքին նրա ադապտացիան: Հայաստանի Հանրապետությունում, կրթական բարեփոխումների համատեքստում մասնավորապես դպրոցի՝ տասներկուամյա կրթության անցման և դրանից բխող վեց տարեկանների կրթության կազմակերպման ժամանակակից փուլում, երեխայի դպրոցական ուսուցման նախապատրաստումը ձեռք է բերում նոր հնչեղություն և կարևորություն, նոր բովանդակություն և սոցիալ-հոգեբանական նշանակություն: Այս առումով նախադպրոցական կրթության ժամանակակից տեսության և պրակտիկայի

առաջնահերթ խնդիր է դառնում դպրոցական ուսուցման նախապատրաստման հիմնախնդրի առավել խորը ուսումնասիրման անհրաժեշտությունը: Ամենից առաջ պետք է ցրել մտայնությունն այն մասին, որ երեխայի նախապատրաստումը դպրոցին տեղի է ունենում մանկապարտեզի վերջին տարիքային փուլում (և կամ էլ դպրոցական տարիքին նախորդող տարում): Դպրոցական ուսուցման նախապատրաստումը երկարատև և բարդ գործընթաց է, այն ընթանում է նախադպրոցական մանկության ողջ ընթացքում՝ երեխայի տարիքային առանձնահատկություններին, համապատասխան: Եվ թերևս չկա առավել կոնկրետ և կամ նպաստավոր ժամանակ այդ գործընթացի կազմակերպման համար: Նախադպրոցական կյանքի բոլոր տարիներին երեխայի ձեռք բերած նվաճումները կուտակվում են և դպրոցի շեմին տալիս են որոշակի որակ:

Ինչ խոսք, երեխայի դպրոցական ուսուցման նախապատրաստման անհրաժեշտությունը կասկած չի հարուցում: Ընդ որում հարկ է, որ այն լինի նպատակաուղղված և համակարգված, ընթանա պարբերաբար՝ ընդգրկելով երեխայի կյանքի բոլոր ոլորտները: Սակայն այդ աշխատանքները չպետք է վերածվեն ծանրաբեռնված վարժանքի և մարզման, այն պետք է ընթանա երեխայի բնական զարգացման, նրա ամենօրյա կյանքի, շփումների և խաղային գործունեության համատեքստում: Եվ ամենակարևորն այն է, որ երեխայի հետ իրականացվող աշխատանքը պետք է զերծ լինի մեծահասակների գայրույթից և երեխաների արցունքներից:

Աշակերտը պարտավոր է ենթարկվել բոլոր դպրոցականների համար նախատեսված կանոններին, և յուրացնել դարձյալ բոլոր երեխաների համար նախատեսված գիտելիքները: Դպրոցականի ուսումնական աշխատանքը հիմնականում տեղի է ունենում դասերի ընթացքում, որտեղ բոլոր երեխաները պարտավոր են հետևել ուսուցչի ցուցումներին, կատարել դրանք, չշեղվել և այլ գործերով չզբաղվել:

Աշակերտի կյանքի և գործունեության վերոհիշյալ առանձնահատկությունները լուրջ պահանջներ են ներկայացնում նրա անձնավորության տարբեր կողմերին, գիտելիքներին, կարողություններին, հոգեկան որակներին: Այս համատեքստում էլ առաջանում է երեխային դպրոցին նախապատրաստելու անհրաժեշտություն:

Մի շարք հետազոտությունների տվյալներ ցույց են տալիս (Ս. Կ. Մարկովա, Ա. Բ. Օռլովա, Տ. Ա. Մարիս), որ դպրոցական պատրաստվածության արդյունավետ իրականացման հիմքը դպրոցի նկատմամբ երեխայի գիտակցական մոտեցման ձևավորումն է, իսկ վերջինս ձևավորվում է՝ կախված այն ինֆորմացիայի քանակությունից, որ երեխան տիրապետում է ընդհանրապես դպրոցի մասին: Կարևոր է նաև այն, որ դպրոցի մասին տեղեկությունները երեխան ոչ միայն հասկանա, այլև զգա: Հուզական փորձը օգնում է երեխային ընդգրկվել իր մտածողությունն ու հույզերն ակտիվացնող գործունեության մեջ: Հուզական փորձը, սովորաբար, ձևավորվում է գրույցների, մեծահասակների կողմից իրենց հետաքրքիր դպրոցական կյանքի և սիրելի ուսուցիչների մասին կատարած պատմումների, դպրոցում էքսկուրսիաներ կազմակերպելու, առաջին դասարանցիների հետ շփվելու, գեղարվեստական գրականություն ընթերցելու և այլնի միջոցով: Փաստորեն դպրոցական ուսուցման նկատմամբ երեխայի հուզական փորձի ձևավորումը իր հերթին նպաստում է դպրոցի նկատմամբ դրդապատճառային պատրաստվածության ձևավորմանը, ինչն էլ, հենց հանդիսանում է երեխայի սովորելու ցանկությունը:

Անդրադառնալով անձնային-դրդապատճառային պատրաստվածության խնդրին՝ Ն. Ա. Մենչինսկայան առանձնացնում է 2 խումբ ուսուցման դրդապատճառներ.

1. ուսուցման լայն սոցիալական դրդապատճառներ կամ դրդապատճառներ՝ կապված այլ մարդկանց հետ շփվելու երեխայի պահանջմունքի և իրեն հասանելի հասարակական հարաբերություններում որոշակի դիրք զրավելու ցանկության հետ,
2. դրդապատճառներ՝ կապված անմիջականորեն ուսումնական գործունեության, ճանաչողական հետաքրքրությունների և նոր գիտելիքներ, կարողություններ ու հմտություններ ձեռք բերելու հետ:

Երեխային դպրոց նախապատրաստելու բարդ գործընթացում Վ. Վ. Դավիդովը կարևորում է երեխայի՝ մտավոր գործողություններ կատարելու, շրջապատող առարկաներն ու երևույթները առանձնացնելու և տարբերակելու, իր գործողությունները պլանավորելու ունակություններն ու կարողությունները, այսինքն նա առաջ է քաշում

երեխայի դպրոցին ինտելեկտուալ պատրաստվածության հարցը: Այսպիսով, եթե փորձենք ամփոփել երեխայի դպրոցին պատրաստվածության հիմնահարցի վերաբերյալ խորհրդային հոգեբանների մոտեցումներն ու տեսակետերը, նրանց կատարած ուսումնասիրությունների և հետազոտությունների արդյունքները, ապա տեսնում ենք, որ այն բավականին լայն հասկացություն է և ընդգրկում է երեխայի զարգացման գրեթե բոլոր ոլորտները: Նրանք առանձնացնում են դպրոցին պատրաստվածության հետևյալ բաղադրիչները.

1. Անձնային (դրդապատճառային) պատրաստվածություն, որն իր մեջ ներառում է երեխայի պատրաստվածությունը նոր սոցիալական դիրքին, այսինքն աշակերտի կարգավիճակին, աշակերտ, ով արդեն ունի որոշակի իրավունքներ և պարտականություններ: Անձնային պատրաստվածությունը ենթադրում է նաև երեխայի դրդապատճառային ոլորտի զարգացման աստիճանի տարբերակումը:
2. Ինտելեկտուալ պատրաստվածություն, որը ենթադրում է երեխայի մտահորիզոնի և ճանաչողական գործընթացների զարգացման առկայությունը:
3. Սոցիալ-հոգեբանական պատրաստվածություն, որն իր մեջ ներառում է երեխաների բարոյական և հաղորդակցական ունակությունների ձևավորումը:
4. Հուզականային պատրաստվածություն, որը համարվում է ձևավորված, եթե երեխան կարողանում է իր առջև նպատակ դնել, որոշումներ ընդունել, գործողությունների պլան մշակել և մասնակցել դրանց իրականացմանը:

Նշվածների զարգացվածության բավարար մակարդակն էլ պահովում է հետագա ուսումնական գործունեության արդյունավետությունը և դրանով իսկ վկայում երեխայի դպրոցական ուսուցման պատրաստվածության բարձր ցուցանիշների մասին:

Դպրոց ընդունվող երեխան պետք է հասուն լինի մտավոր, հուզական և սոցիալական զարգացմամբ: Սա նշանակում է, որ պետք է զարգացած լինեն երեխայի՝ տարբերակված ըմբռումը, կամաձին ուշադրությունը, վերլուծական մտածողությունը (մտավոր հասունություն), հուզական կայունությունը, ինքնաբուխ ռեակցիաների բացակայություն (հուզական հասունություն), հասակակիցների հետ հաղորդակցվելու պահանջմունք,

մանկական խմբի պահանջներին և հետաքրքրություններին երթարկվելու ունակությունը, դպրոցական սոցիալական դերի գիտակցում և ընդունում (սոցիալական հասունացում):

Եթե փորձենք առավել կոնկրետացնել վերը նշված մոտեցումներն ու տեսական դրույթները, ապա կարող ենք առանձնացնել դպրոցին նախապատրաստելու 2 ասպեկտ՝ հատուկ կամ մասնավոր նախապատրաստում և ընդհանուր նախապատրաստում:

Հատուկ նախապատրաստումը նախատեսվում է երեխաների զինումը այնպիսի գիտելիքներով, կարողություններով ու հմտություններով, որոնք անհրաժեշտ են դպրոցում մաթեմատիկա և մայրենի ուսումնական առարկաներն ուսումնասիրելու համար: Ընդհանուր նախապատրաստման մեջ տարբերում ենք հոգեբանական և ֆիզիկական նախապատրաստումը: Վերջինս ենթադրում է երեխայի առողջության և ֆիզիկական զարգացվածության բավարար մակարդակը, որն անշուշտ կարևոր է դպրոցում հաջող սովորելու համար:

Սովորաբար տարբերակում ենք հոգեբանական պատրաստվածության 2 ասպեկտ՝ անձնային (դրդապատճառային) և ինտելեկտուալ:

Դպրոցական ուսուցման անձնային պատրաստվածությունը: Բոլորին քաջ հայտնի է, թե որքան դժվար է երեխային սովորեցնել, երբ երեխան ինքը չի ցանկանում: Որպեսզի երեխան լավ սովորի, նա պետք է ձգտի նոր դպրոցական կյանքի, «լուրջ պարապմունքներին», «պատասխանատու հանձնարարություններին» (դրդապատճառային պատրաստվածությունը ձևավորված է եթե՝ ա) երեխան ցանկանում է դպրոց գնալ, բ) ձգտում է իմանալ նոր և հետաքրքիր տեղեկատվություն, գ) ձեռք բերել նոր գիտելիքներ): Նման բնույթի ցանկությունների ի հայտ գալուն մեծապես նպաստում են՝ հարազատների, մեծահասակների վերաբերմունքն ուսումնական գործունեությանը որպես անչափ կարևոր բովանդակային գործունեություն, անգամ առավել նշանակալից, քան նախադպրոցականի խաղը, մյուս երեխաների վերաբերմունքը, ինքնին հնարավորությունը նոր տարիքային աստիճանի բարձրանալու փոքրիկների աչքում և դիրքով համեմատվելու ավագների հետ, արդյունքում նրանում ձևավորվում է դպրոցականի ներքին դիրքորոշում:

Ի սկզբանե, դպրոցական ուսուցման սկզբնական շրջանում երեխային առավելապես գրավում են դպրոցական կյանքի արտաքին ատրիբուտները՝ պայուսակը, շենքը, համազգեստը: Ի հայտ է գալիս նոր տպավորությունների, նոր իրավիճակների, նոր ընկերներ ձեռք բերելու պահանջմունք: Եվ միայն ավելի ուշ (երբ երեխան տիրապետում է գեղեցիկ գրելու հմտությանը, ձեռք է բերում որոշակի գիտելիքներ շրջապատող կյանքի և բնության վերաբերյալ) դրսևորվում է սովորելու, ինչ-որ նոր բան իմանալու, իր կատարած «աշխատանքի» համար գնահատականների (բնականաբեր միայն բարձր) ստանալու և պարզապես բոլորի կողմից գովասանքի արժանանալու պահանջմունքը, դպրոցական այս կամ այն առարկայի գծով հետաքրքրվածություն:

Երեխայի ձգտումը սոցիալական նոր դիրքի կրտսեր դպրոցական տարիքում մի շարք հոգեբանական առանձնահատկությունների նախադրյալ է հանդիսանում: Մասնավորապես նրանից բխում է երեխայի պատասխանատու վերաբերմունքը ուսումնական գործունեության նկատմամբ, այս դեպքում երեխան կատարում է ոչ միայն իրեն հետաքրքիր հանձնարարություններն ու տնային առաջադրանքները, այլև մնացած բոլոր հանձնարարությունները, որոնք նա պարտավոր է կատարել որպես աշակերտ:

Բացի ուսման նկատմամբ ընդհանուր առմամբ վերաբերմունքից, դպրոց ընդունվող երեխայի համար կարևոր է նաև վերաբերմունքն ուսուցչի, համադասարանցիների և ինքն իր նկատմամբ: Ուսուցման դաս-դասարանային համակարգը ենթադրում է ոչ միայն ուսուցիչ-երեխա հատուկ հարաբերություններ, այլև առանձնահատուկ հարաբերություններ համադասարանցիների հետ: Քանի որ ուսումնական գործունեությունն ըստ էության խմբային գործունեություն է, այն պահանջում է գործնական շփումներ աշակերտների միջև, հաջող փոխգործունեություն՝ համատեղ ուսումնական խնդիրներ կատարելիս:

Անձնային պատրաստվածությունը նաև երեխայի վերաբերմունքն է իր նկատմամբ, իր ուժերի ու հնարավորությունների նկատմամբ: Արդյունավետ ուսումնական գործունեությունը ենթադրում է երեխայի համարժեք վերաբերմունք սեփական կարողությունների, աշխատանքի արդյունքների, վարքագծի նկատմամբ, այսինքն, ինքնագիտակցության զարգացման որոշակի մակարդակ: Դպրոցականի

ինքնագիտակցությունը չպետք է լինի բարձրացված և ոչ էլ՝ չտարբերակված: Եթե երեխան հայտարարում է, որ ինքը լավն է, և որ, օրինակ, իր նկարածը ամենալավն է (ինչն առավել բնորոշ է նախադպրոցականին), ապա մենք չենք կարող արձանագրել երեխայի դպրոցական ուսուցման հաջող պատրաստվածություն:

Ինչպես գիտենք, կրտսեր դպրոցականի նպատակը ուսումնական գործունեության ձևավորումն է: Ուսումնական գործունեությունը գիտակցված գործունեություն է՝ ուղղված գիտելիքների, հմտությունների ու կարողությունների յուրացմանը, գիտությունների հիմքերի տիրապետմանը: Այն ձևավորում է աստիճանաբար, նրա ձևավորումն ընթանում է ողջ տարրական կրթության ընթացքում:

Ուսումնական գործունեությունը ենթադրում է կամայնության որոշակի մակարդակ, սեփական գործողությունները պլանավորելու և հսկելու ունակություն, ուսումնական աշխատանքը, առաջադրանքը մինչև վերջ կատարելու ունակություն, կենտրոնացում ուսուցչի կողմից դրված խնդրի վրա, ինքնուրույն ուսումնական աշխատանք կատարելու, սեփական աշխատանքը ճիշտ գնահատելու կարողությունների զարգացում:

Այս տեսանկյունից անչափ կարևոր է կյանքի վեցերորդ տարին: Հենց այս տարիքում է ձևավորվում վարքի կամայնությունը, բուռն կերպով զարգանում ակնառու-պատկերավոր մտածողությունը, նորագոյացություններ, որոնք էլ հենց ապահովում են երեխայի հոգեբանական պատրաստվածությունը դպրոցական հաջող ուսուցմանը:

ԵԶՐԱԿԱՑՈՒԹՅՈՒՆ

Հետազոտական աշխատանքի շրջանակներում կատարած իմ ուսումնասիրության արդյունքում հանգել եմ հետևյալ եզրակացության.

- հնչող խոսքի դիտարկման ճանապարհով գրաճանաչության գործընթացը խարսխվում է երեխաների խոսքային կարողությունների վրա
- գրաճանաչության դասի գլխավոր նպատակը երեխային կարդալ սովորեցնելն է, որի համար անհրաժեշտ է տեսողական զգայարանն աշխատեցնել լսողական և խոսքաարտաբերական զգայարանների հետ համատեղ
- ըստ գրաճանաչության մեթոդիկայի կարդալն ու գրելը պիտի միասին ուսուցանել. կարդալը նպաստում է գրելու կարողության ձևավորմանը, իսկ գրելը՝ կարդալու:
- հնչյուն-տառերի ուսումնասիրման և յուրացման հաջորդականության ընտրությունն առաջին հերթին պայմանավորված է առաջին դասարանցիների համար հնչյունային վերլուծական-համադրական աշխատանքի ոչ միայն կարևորությամբ, այլև՝ մատչելիությամբ:
- դպրոցական ուսուցման նկատմամբ երեխայի հուզական փորձի ձևավորումը նպաստում է դպրոցի նկատմամբ դրդապատճառային պատրաստվածության ձևավորմանը:

ՕԳՏԱԳՈՐԾՎԱԾ ԳՐԱԿԱՆՈՒԹՅԱՆ ՑԱՆԿ

1. Ա. Տեր-Գրիգորյան «Գրաճանաչության մեթոդիկա», Եր., 1968թ.
2. Ա. Վարդանյան «Գրաճանաչության ուսուցման տեսական հիմունքներ», Եր., 1970
3. Ա. Տեր-Գրիգորյան «Գործնական աշխատանքներ հայոց լեզվի մեթոդիկայից»,
Եր., 1980
4. Ա. Տեր-Գրիգորյան «Խոսքի զարգացման մեթոդիկա», Եր., 1974